

Pozitivizm: Bilim Her Şeyin Cevabı mı Sandı?

Comte'un "bilim tapınağı" hayali ve toplumun bilimle yeniden kurgulanma arzusu.

Dünya karmaşıktı, insanlar huzursuzdu, kilise artık tatmin etmiyordu, felsefe ise çoğu zaman "**şairane gevezelik**" diye damgalanıyordu. Tam bu ortamda, bir adam çıktı ve dedi ki: "Tüm bilgi türlerini bir sıraya dizelim, en üstte fiziği taçlandıralım, sosyolojiyi de bilimselleştirip yeni bir toplum inşa edelim." İşte bu adam **Auguste Comte**'tu. Ve onun başını çektiği düşünce hareketi, bilimle neredeyse metafizikleşen **pozitivizmdi**.

Comte'un Bilim Tapınağı ve "İnsanlık Dini"

Comte, bilimin sadece doğa olaylarını açıklamakla kalmayacağını, insan toplumunu da düzenleyeceğini iddia etti. Ona göre insanlık tarihi üç evreden geçiyordu:

- **Teolojik Evre:** Bilginin Tanrılarla açıklandığı dönem.
- **Metafizik Evre:** Soyut ilkeler ve özlerle açıklama çabası.
- **Pozitif Evre:** Bilimsel açıklamalarla yetinme, olgulara ve gözleme dayanma.

Bu üçüncü evreye ulaşmış olan toplumlar artık Tanrıya ya da soyut "özlere" ihtiyaç duymayacaktı; mikroskoplar, deney tüpleri ve istatistik tabloları onlara yeterdi. Comte öyle ileri gitti ki, "**İnsanlık Dini**" adını verdiği bir

sistem önerdi: Ritüellerle dolu, kiliseye benzeyen ama ilahı olmayan bir din. Düşün! Bilim adamlarının aziz ilan edildiği, Newton'un heykelinin önünde mum yakıldığı bir dünya... Evet, Comte'un kafasında Newton, Aziz Petrus'tan daha önemliydi. Pozitivizm burada, bilimsel bilginin neredeyse kutsal metin muamelesi gördüğü bir hal aldı.

Pozitivizmin Toplum Mühendisliği Aracı Olarak Yükselişi

Pozitivizm, Avrupa'da özellikle 19. yüzyıl boyunca sadece akademilerde değil, devlet binalarında da yankı buldu. Birçok yönetici bu fikirden etkilenerek bilimsel akla dayalı toplum projeleri tasarladı.

- **Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet**, laik ve seküler devlet anlayışını bu düşünceyle kurumsallaştırdı.
- **Osmanlı aydınları** pozitivizme bayıldı: **Namık Kemal, Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin** gibi isimler Comte'un fikirlerini farklı varyantlarda Osmanlı toplumuna uyarlamaya çalıştı.
- **Brezilya'nın bayrağına** dikkatli bak: "**Ordem e Progresso**" (Düzen ve İlerleme) yazısı, Comte'un sloganıdır.

Bilim artık sadece doğayı anlamakla ilgili değildi; toplumu yeniden kurgulamak için bir inşaat planı haline gelmişti.

Bilimle Birey Yerine Toplumun Tasarımı

Pozitivizm, bireysel özgürlükten çok **toplumsal düzeni** önceler. Comte'a göre birey ancak toplumun kolektif aklına hizmet ettiği ölçüde değerlidir. Bu düşünce tarzı, ilerleyen yıllarda şu fikirlere zemin hazırlayacaktı:

- **Toplum mühendisliği kavramı:** Sosyal yapıları planlayarak dönüştürme arzusu.

- **Teknokrasi hayalleri:** Yöneticilerin değil, bilim insanlarının toplumu yönetmesi gerektiği fikri.
- **Planlı kalkınma ve merkeziyetçilik:** “Yeter ki bilim karar versin.”

Ama buradaki ince detay şu: Bilim her soruyu çözebilir mi, yoksa bazı sorular bilim dışı mı?

Pozitivizme Tepkiler ve "Bilimsel Dogma" Eleştirileri

Pozitivizm, 20. yüzyıla girerken artık eleştirilere maruz kalıyordu:

- **Nietzsche**, bilimle her şeyi açıklamaya çalışan bu yaklaşımı “soğuk bir kilise” olarak nitelendirdi.
- **Max Weber**, pozitivizmin değer yüklü alanlarda yetersiz kaldığını, “değer yargıları bilimle ölçülemez” diyerek bilimsel aklın sınırlarını hatırlattı.
- **Thomas Kuhn** ise bilimsel bilginin bile belli paradigmalara göre değiştiğini, yani mutlak olmadığını savundu.
- **Karl Popper**, pozitivist doğrulamacılığa karşı “**yanlışlanabilirlik**” ilkesini ortaya attı: “Bir teori, ancak yanlışlanabilir olduğu sürece bilimseldir.”

Pozitivizm, Tanrı'yı tahtından edip yerine bilimsel yasa kitapları koymak istemişti. Ama zamanla anlaşıldı ki, bilimsel bilgi de zamanın ve kültürün çocuğudur.

Türkiye'de Pozitivizmin İzleri: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Arası

Pozitivizm, Türkiye'de özellikle II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet döneminde güçlü bir iz bıraktı:

- **Ziya Gökalp**, pozitivizmi Türk toplumunun modernleşmesi için temel bir felsefe olarak gördü. Toplumsal dayanışma, bilimsel eğitim ve merkezîyetçi devlet hayali hep bu bakış açısına dayanıyordu.
- **Mustafa Kemal Atatürk**, bilimi rehber edinmeyi esas alan laik-modern bir ulus devlet projesi inşa ederken, pozitivist düşünceden yoğun şekilde yararlandı.

- **Pozitivizm**, **Auguste Comte** tarafından ortaya atılan, bilimi insanlık bilgisinin nihai evresi olarak gören bir felsefedir.
- Comte, bilimle toplumun yeniden inşa edilmesini ve hatta bilimsel bir "İnsanlık Dini" kurulmasını önerdi.
- Bu yaklaşım, **toplum mühendisliği** ve **teknokrasi** gibi fikirlerin gelişmesine zemin hazırladı ve birçok modern devlette yankı buldu.
- Ancak 20. yüzyılda **Nietzsche**, **Weber** ve **Popper** gibi düşünürler tarafından eleştirilerek, bilimsel bilginin mutlak olmadığı ve ahlak gibi değer alanlarında yetersiz kaldığı ortaya kondu.
- Pozitivizm, Türkiye'de **Meşrutiyet** ve **Erken Cumhuriyet** dönemlerinde modernleşme projelerinin felsefi temelini oluşturdu.
- Bilim, pozitivizmle birlikte sadece doğayı anlamanın değil, toplumu şekillendirmenin bir aracı haline geldi, ancak her anıt gibi zamanla çatladı ve sorgulandı.